

**Методичні рекомендації щодо вивчення української мови та
літератури в загальноосвітніх навчальних закладах
у 2016/2017 навчальному році**

**Українська мова
(українська мова навчання)**

У 2016/2017 навчальному році вивчення української мови здійснюватиметься за такими програмами:

у **5-8 класах** за навчальною програмою для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів: Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013 (зі змінами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки від 29.05.2015 № 585);

у **9 класах** загальноосвітніх навчальних закладів – за програмою: Українська мова. 5-12 класи. – К. : Ірпінь: Перун, 2005 (зі змінами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки від 29.05.2015 № 585);

- Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української мови. 8-9 класи. / С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ, В.І. Тихоша. За редакцією С.О. Карамана – К.: Грамота, 2009.
- Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української мови. 5-7 класи. /Т.Д.Гнаткович. – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2011.

Поглиблене вивчення **української мови у 8-9 класах** може здійснюватися за підручниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України:

- Тихоша В.І. Українська мова: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української мови / Тихоша В.І., Плющ М.Я., Караман С.О., Караман О.В. – К.: Освіта, 2012.
- Тихоша В.І. Українська мова: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української мови / Тихоша В.І.; Плющ М.Я., Караман С.О., Караман О.В. – К.: Освіта, 2012.

у **10-11 класах** - за програмами, затвердженими наказом Міністерства від 28.10.2010 № 1021, крім рівня стандарту; **рівень стандарту за змінами**, затвердженими наказом **Міністерства від 14.07.2016 № 826**.

Програми розміщені на офіційному сайті МОН за **посиланням**:
<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>.

Звертаємо увагу на зміни, внесені внаслідок удосконалення програми для 10-11 класів (рівень стандарту).

Зокрема, здійснено перерозподіл годин на вивчення мовленнєвої й мовної змістових ліній. У **мовленнєвій змістовій лінії** програми зменшено кількість годин на її вивчення (у 10 кл. з 19 год. до 14 год., у 11 кл. – з 20 год. до 18 год.); уточнено й спрощено види творчих робіт щодо поділу їх на усні й письмові форми виконання учнями; спрощено види робіт, наприклад, *реферат, доручення* тощо, які учні навчилися виконувати в попередніх класах; спрощено види робіт і висвітлення мовленнєвознавчих понять відповідно до вікових особливостей учнів; вилучено види роботи, наприклад, переклад, відповідь на екзамені як види роботи, що не є актуальними; спрощено види переказів, творів і зменшено кількість їх із метою розвантаження й вивільнення часу для роботи над удосконаленням власних письмових висловлень; внесено відповідні зміни до державних вимог до рівня мовленнєвої компетентності учнів старшої школи.

У **мовній змістовій лінії** збільшено кількість годин на її вивчення (у 10 кл. з 16 год. до 21 год., у 11 кл. – з 15 год. до 17 год.); ущільнено, а також вилучено теми, які, по-перше, не є істотними в забезпеченні належного рівня комунікативної компетентності, по-друге, не мають практичного застосування у власному усному й писемному мовленні школярів або вже вивчені й удосконалені учнями в 5-8 класах. Відповідно узгоджено зміст державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів із розвантаженим змістом навчального матеріалу.

У **діяльній змістовій лінії** уточнено державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, удосконалено загальнонавчальні, організаційні, контрольні-оцінні уміння, ціннісні орієнтації, що забезпечать оптимальність мовленнєвої діяльності учнів.

Спрощено і внесено зміни в змістове наповнення, тематику для реалізації **соціокультурної змістової лінії**.

Клас	Спрощено тему	Вилучено тему	Додано тему	Перенесено тему
10 клас	Мовленнєва змістова лінія – зменшено кількість годин на вивчення з 19 год. до 14 год.			
	У мовленнєвій змістовій лінії, підрозділі «Письмо» спрощено шляхом заміни видів роботи. «Переказ із творчим завданням» змінено на «Докладний переказ тексту з творчим завданням»	У розділі «Культура мовлення і спілкування» вилучено: «Спілкування як обмін інформацією», «Особливості усного і писемного спілкування», «Вербальні й невербальні засоби спілкування», «Мовленнєва діяльність. Рецептивні і продуктивні види мовленнєвої діяльності. Сприйняття, розуміння, відтворення, створення інформації», «Етика професійного спілкування». У розділі «Види мовленнєвої діяльності» у підрозділі «Аудіювання» вилучено: «Складання тематичних	У розділі «Види мовленнєвої діяльності» у підрозділі «Письмо» додано: докладний переказ тексту з творчим завданням. Твір-роздум на суспільно-політичну тему в публіцистичному стилі. Електронний лист. Смс-повідомлення.	

		<p>виписок, цитат», «Прослуховування аудіотекстів з метою підготовки власного виступу».</p> <p>У підрозділі «Говоріння» вилучено: «Переказ прослуханого монологічного висловлювання. Переказ прочитаного тексту на професійну тему. Переказ із творчим завданням. Виступ публіцистичного характеру. Відповідь на екзамені».</p> <p>У підрозділі «Письмо» вилучено: «Тематичні виписки, тези. Бібліографія. Вітальний адрес. Реферат. Нарис про людину – видатного представника певної професії (відповідно до профілю класу винахідника, ученого, дослідника, конструктора). Вітальна промова, доручення. Анотація. Офіційний лист».</p> <p>Розділ «Переклад».</p>		
<p>Мовна змістова лінія – збільшено кількість годин на вивчення 16 год. до 21 год.</p>				
		<p>У розділі «Вступ» вилучено тему «Функції мови і мовлення: комунікативна (пізнавальна), кумулятивна, естетична, експресивна. Роль мови у формуванні й самовираженні особистості».</p> <p>У розділі «Узагальнення і систематизація найважливіших відомостей з орфоєпії, фонетики, лексикології, фразеології, будови слова, словотвору, морфології, стилістики» вилучено: «Рівні мовної системи. Функціонування в тексті основних одиниць мови: звуків мовлення, значущих частин, слів, словосполучень, речень. Стилiстичні засоби фонетики.</p> <p>Морфологічна будова слова. Основні орфограми в коренях, префіксах та суфіксах. Стилiстичні особливості значущих частин слова.</p> <p>Творення слів. Стилiстичні засоби словотвору.</p> <p>Абревіатури в науковому</p>	<p>У розділі «Вступ» додано тему «Повноцінне функціонування української мови – запорука європейського розвитку держави».</p> <p>У розділі «Узагальнення і систематизація найважливіших відомостей з орфоєпії, фонетики, лексикології, фразеології, будови слова, словотвору, морфології, стилістики» додано теми замість вилучених: «Правильна вимова голосних і приголосних звуків. Складні випадки правопису: слів із ненаголошеними голосними, спрощенням у групах приголосних, чергування голосних і приголосних звуків, префіксів і суфіксів, м'якого знака, апострофа, великої букви, слів із подвоєнням і подовженням</p>	

		<p>стилі.</p> <p>Лексикологія. Зміни в лексичній системі української мови. Професійна лексика. Терміни. Власне українська лексика. Синонімічне багатство мови. Складні випадки слововживання. Роль фразеологізмів у професійному мовленні. Стилiстичні засоби лексикології та фразеології.</p> <p>Роль Інтернету в мовній і мовленнєвій освіті.</p> <p>Система частин мови. Рід відмінюваних і невідмінюваних іменників, їх стилістичні особливості. Особливості вживання назв за професією, посадою, званням тощо. Стилiстичні засоби морфології. Варіанти відмінкових форм. Кличний відмінок іменника».</p> <p>Розділ «Орфографічно-пунктуаційний практикум».</p>	<p>приголосних, імен та імен по батькові, прізвищ, складних слів і слів іншомовного походження, прислівників.</p> <p>Будова слова. Способи словотвору.</p> <p>Лексикологія. Лексичне значення слова. Багатозначні й однозначні слова.</p> <p>Шляхи збагачення лексики української мови. Синоніми, омоніми, антоніми, пароніми. Синонімічне багатство мови. Лексична сполучуваність. Складні випадки слововживання. Фразеологізми в мовленні.</p> <p>Частини мови. Складні випадки відмінювання іменників, прикметників, числівників».</p>	
Соціокультурна змістова лінія				
	<p>Спрощено й внесено зміни вмістове наповнення, тематику для реалізації соціокультурної змістової лінії.</p>	<p>Українська мова – державна.</p> <p>Мова і естетика.</p> <p>Мова і етика</p> <p>Роль мови у формуванні особистості.</p> <p>Мовна особистість.</p> <p>Ремісник чи майстер.</p> <p>“Не бійтесь заглядати у словник”</p> <p>Духовний пантеон України.</p> <p>Дружба. Любов. Сім'я.</p> <p>Культура сімейних взаємин.</p> <p>Загальнолюдські цінності.</p> <p>Моя країна – Україна.</p> <p>Вищі освітні заклади України.</p> <p>Історія освіти в Україні.</p> <p>Освіта за кордоном.</p> <p>Що впливає на вибір професії.</p> <p>Моя майбутня професія.</p> <p>Український мовленнєвий етикет.</p>	<p>Додано в орієнтовний зміст текстового матеріалу:</p> <p>Повноцінне функціонування української мови – запорука європейського розвитку держави.</p> <p>Духовний світ українців.</p> <p>Мова злагоди й гармонії.</p> <p>Планування й організація власного життя.</p> <p>Сучасний гуманізм.</p> <p>Уміння любити й бути щасливим.</p> <p>Життєві цілі.</p> <p>Благодійність як норма життя.</p> <p>Волонтерство.</p> <p>Інтереси і стимули життя.</p> <p>Досягнення гармонії.</p> <p>Збереження здоров'я й життєдіяльності.</p> <p>Сила волі.</p> <p>Світ емоцій.</p> <p>Емоційна підтримка як</p>	

		потреба. Життєві цінності. Життя без конфліктів. Кроки морального вдосконалення. Виховання впевненості в собі. Моє покликання. Вибір професії. Суспільна думка.	
Діяльнісна змістова лінія			
Спрощено державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.	Використання мовних засобів у навчальній діяльності з певною стилістичною метою. Застосування загальнонавчальних умінь у різних ситуаціях, зокрема нестандартних. Розробка й реалізація комунікативних стратегій і тактик в інтерактивній діяльності. Самоорганізація, самодисципліна в навчанні і творчості.	Уточнено й додано державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, удосконалено загальнонавчальні, організаційні, контрольні-оцінні уміння, ціннісні орієнтації, що забезпечать оптимальність мовленнєвої діяльності учнів, а саме: Учень володіє конкретними діями, операціями (аналізує, уявляє, застосовує, виявляє, порівнює, узагальнює, вибирає, оцінює тощо); <i>Стає суб'єктом навчальної діяльності</i> (ставить цілі, мотивує власну пізнавальну діяльність, виявляє проблему, пропонує способи розв'язання її, визначає етапи, прогнозує, оцінює проміжні й відповідає за кінцеві результати роботи); <i>здійснює</i> самоконтроль у процесі навчальної діяльності; <i>використовує</i> здобуті знання, сформовані вміння й навички в різних ситуаціях, зокрема нестандартних.	
11 клас	Мовленнєва змістова лінія – зменшено кількість годин на вивчення з 20 год. до 18 год.		
	<i>У мовленнєвій</i>	Вилучено розділ « Культура	Розділ « Культура 3 розділу

<p>змістовій лінії, підрозділі «Письмо» спрощено шляхом заміни видів роботи. «Переказ із творчим завданням» видозмінено на «Докладний переказ тексту публіцистичного стилю із творчим завданням». Тему «Стаття» видозмінено в «Стаття до журналу або шкільного веб-сайту в публіцистичному стилі», Уточнено вид твору: «Твір-роздум на морально-етичну тему в публіцистичному стилі». У підрозділі «Ділові папери» спрощено шляхом заміни видів роботи: «Протокол. Витяг із протоколу» замінено на «Резюме».</p>	<p>мовлення і комунікація» і його теми: «Поняття комунікації як діяльності учасників спілкування з метою інформаційного обміну та взаємовпливу. Усне й писемне ділове спілкування. Дотримання ознак культури мовлення – важлива передумова ефективної комунікації. Комунікація в професійній сфері. Особистість і комунікативна діяльність. Комунікабельність як риса характеру людини. Етика професійного спілкування. Модель вербальної комунікації: адресант (автор висловлювання), повідомлення, створене в певних умовах спілкування, адресат (той, кому адресоване повідомлення). Використання вербального й невербального коду (засобу передачі інформації) в комунікації. Міжкультурна комунікація і професійна діяльність. Універсальне й національне в міжкультурній комунікації. Символіка в міжмовній комунікації» Розділ «Основи риторики» змінено на «Практична риторика» й вилучено з нього теми: «Риторичні вимоги до мовця. Професійний імідж. Полеміка у професійному спілкуванні. Полемічні прийоми: спростування помилкового твердження фактами, критика доказів опонента, атака запитаннями тощо. Етика полемічної майстерності». У розділі «Створення власного мовлення» в підрозділі «Говоріння» вилучено теми «Переказ тексту на професійну тему із творчим завданням»; у підрозділі «Письмо» – «Звіт про виконану роботу», «Конспектування публічного виступу.</p>	<p>мовлення і комунікація» замінено на розділ «Культура мовлення і стилістика» й додано теми: Культура мовлення і стилістика. Норми сучасної української літературної мови (орфоепічні, правописні, лексичні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні) і дотримання їх у мовленнєвій практиці. Основні характеристики мовлення й дотримання їх. Стили мовлення. Стилістично нейтральна й стилістично забарвлена лексика. До підрозділу «Читання» конкретизовано назви стилів «Читання текстів художнього і наукового стилів». У розділі «Створення власного мовлення. Говоріння» додано теми: «Виступ під час дискусії (підготовлений і непідготовлений) на суспільну або морально-етичну теми. Доповідь на науково-популярну або морально-етичну тему». У розділі «Створення власного мовлення. Письмо» тему «Переказ із творчим завданням» видозмінено на «Докладний переказ тексту публіцистичного стилю із творчим завданням». Тему «Стаття» видозмінено в «Стаття до журналу або шкільного веб-сайту в публіцистичному стилі», Уточнено вид твору: «Твір-роздум на морально-етичну тему в публіцистичному стилі». До підрозділу «Ділові</p>	<p>«Створення власного мовлення. Говоріння. Діалогічне мовлення» теми «Виступ на семінарах, зборах, конференція» Переговори», спрощено, видозмінено й перенесено в розділ «Практична риторика»</p>
--	---	--	--

		<p>Конспектування висловлювання, що сприймаються на слух. Відгук на телепередачу», «Протокол. Витяг із протоколу».</p> <p>Вилучено розділ «Переклад».</p>	<p><i>напері»</i> додано вид роботи «Резюме».</p>	
<p>Мовна змістова лінія – збільшено кількість годин на вивчення 15 год. до 17 год.</p>				
		<p>У розділі «Вступ» вилучено тему «Українська мова у світі. Українська діаспора».</p> <p>У розділі «Узагальнення і систематизація найважливіших відомостей із синтаксису, пунктуації і стилістики» вилучено теми: «Найважливіші відомості з синтаксису і пунктуації: словосполучення і речення, синтаксичні зв'язки в них. Класифікація речень за будовою. Стилiстичні особливості простих і складних речень. Особливості вживання в мовленні односкладних і двоскладних, поширених і непоширених, повних і неповних, ускладнених і неускладнених простих речень. Особливості вживання в мовленні різних видів складних речень. Інтонування різних видів складних речень. Синтаксичний аналіз. Основні пунктограми в простому і складному реченнях, у реченнях з прямою мовою та в діалозі. Способи цитування. Текст як середовище функціонування мовних одиниць. Основні ознаки тексту: зв'язність, комунікативність, членованість, інформативність. Текст у професійному спілкуванні. Зміст і будова тексту. Складне синтаксичне ціле. Актуальне членування речення. Способи зв'язку речень у тексті.</p>	<p>У розділі «Вступ» додано тему «Мовна стійкість як ключова риса національномовної особистості».</p> <p>У розділі «Узагальнення і систематизація найважливіших відомостей із синтаксису, пунктуації і стилістики» додано теми: Словосполучення і речення. Просте речення. Просте ускладнене речення. Односкладні речення. Складне речення. Типи складних речень за способом зв'язку частин їх: сполучникові й безсполучникові. Сурядний і підрядний зв'язок між частинами складного речення. Основні види складнопідрядних речень. Складнопідрядні речення з кількома підрядними частинами, розділові знаки в них. Безсполучникове складне речення й розділові знаки в ньому. Складне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку. Синтаксична синонімія як джерело багатства й виразності мови. Особливості вживання в мовленні простих і складних речень. Розділові знаки в реченнях із прямою мовою і в діалозі.</p>	

	Класифікація текстів за сферою використання, метою, структурними особливостями. Види текстів у діловому, професійному мовленні. Тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення. Основні види переробки тексту».	Способи цитування. Основні ознаки тексту: зв'язність, комунікативність, членованість, інформативність. Зміст і будова тексту. Тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення. Основні види роботи з текстом (редагування, скорочення, доповнення тощо). Стилiстичні особливості синтаксису.	
Соціокультурна змістова лінія			
Спрощено й внесено зміни змістове наповнення, тематику для реалізації соціокультурної змістової лінії.	Українські народні промисли й ремесла Права і обов'язки громадян. Українська мова у світі. Людина і Всесвіт. Цікава людина. Цікаві винаходи. Культура ділового спілкування. Мандрівки рідною землею. „Ти знаєш, що ти людина?” „Я вибрала долю собі сама” Інтернет-комунікації. Віртуальна мовна особистість.	Герої, що залишилися з нами назавжди. Кроки до успіху. Мистецтво спілкування й критики. Здивування – крок до пізнання. Жити у злагоді з природою. Джерела радості. Ознаки чоловічої культури. Жіночність як спосіб життя. Турбота про власне здоров'я. Прекрасне в мистецтві й у дійсності.	
Діяльнісна змістова лінія			
Спрощено державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.	Застосування в навчальній діяльності комунікативних мовних одиниць з певною стилістичною метою. Застосування загальнонавчальних умінь у різних ситуаціях, зокрема й нестандартних. Відбір комунікативних стратегій, реалізація і корекція комунікативних тактик у навчальній діяльності. Самоорганізація, самодисципліна в навчанні і творчості.	Уточнено й додано державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, удосконалено загальнонавчальні, організаційні, контрольно-оцінні уміння, ціннісні орієнтації, що забезпечать оптимальність мовленнєвої діяльності учнів, а саме: Учень: володіє конкретними діями, операціями (аналізує, уявляє, застосовує, виявляє, порівнює,	

			узагальнює, вибирає, оцінює тощо); <i>стає суб'єктом</i> <i>навчальної діяльності</i> (ставить цілі, мотивує власну пізнавальну діяльність, виявляє проблему, пропонує способи розв'язання її, визначає етапи, прогнозує, оцінює проміжні й відповідає за кінцеві результати роботи); <i>здійснює</i> самоконтроль у процесі навчальної діяльності; <i>використовує</i> здобуті знання, сформовані вміння й навички в різних ситуаціях, зокрема нестандартних.	
--	--	--	---	--

Кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання залишається незмінною.

Фронтально оцінюються аудіювання, читання мовчки; диктант, письмовий переказ і письмовий твір – мовні знання й уміння, запис яких здійснюється на сторінці класного журналу «Зміст уроку».

Індивідуально оцінюються *говоріння* (діалог, усний переказ, усний твір) і *читання вголос*. Для цих видів діяльності відводять окрему колонку без дати на сторінці класного журналу «Облік навчальних досягнень». У I семестрі проводять оцінювання мовленнєвої діяльності - **усний переказ**, результати оцінювання виставляють у колонку без дати й ураховують у найближчу тематичну. У II семестрі проводять оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як **усний твір і читання вголос, діалог**. Повторне оцінювання чотирьох видів мовленнєвої діяльності не проводять.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань тестового характеру (на виконання їх відводиться орієнтовно 20 хвилин уроку) залежно від змісту матеріалу, що вивчається. Решта часу контрольного уроку може бути використано на виконання завдань з **аудіювання, читання мовчки** тощо.

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольних робіт, а за семестр – на основі тематичного оцінювання.

Фронтальні види контрольних робіт(5-9 класи)

Форми контролю	5		6		7		8		9	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II

ПЕРЕВІРКА МОВНОЇ ТЕМИ*	4	4	4	4	3	3	2	2	2	2
ПИСЬМО: ПЕРЕКАЗ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ТВІР	–	1	–	1	–	1	1	1	1	1
ПРАВОПИС: ДИКТАНТ**	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
АУДІЮВАННЯ*	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1
ЧИТАННЯ МОВЧКИ*	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–

**Фронтальні види контрольних робіт (10–11 класи)
(рівень стандарту, академічний рівень)**

Форми контролю	10		11	
	I	II	I	II
	Перевірка мовної теми*	2	2	2
Письмо: переказ	1	1	1	1
твір	1	-	1	-
Правопис: диктант**	1	1	1	1
Аудіювання*	–	1	–	1
Читання мовчки*	1	–	1	–

**Фронтальні види контрольних робіт (10–11 класи)
(філологічний напрям: профіль – українська філологія)**

Форми контролю	10		11	
	I	II	I	II
	Перевірка мовної теми*	3	3	3
Письмо: переказ	1	1	1	1
твір	1	1	1	1
Правопис: диктант**	1	1	1	1
Аудіювання*	1	1	1	1
Читання мовчки*	1	-	1	-

* Основною формою перевірки мовної теми, аудіювання і читання мовчки є тестові завдання.

** Основною формою перевірки орфографічної й пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий диктант.

У таблицях зазначено мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт, учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість, залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

Оцінка за контрольний твір з української мови та переказ є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи (надпис у колонці «Твір», «Переказ» не робиться).

Кількість робочих зошитів з української мови визначається за класами:

5–9 класи – по два зошити;

10–11 класи – по одному зошиту.

Для контрольних робіт з української мови в усіх класах використовують по одному зошиту.

Ведення зошитів оцінюється від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважається поточною оцінкою. Під час перевірки зошитів ураховується наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.

Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання: журнали «Дивослово», «Українська мова і література в школі», «Українська мова і література в школах України», газету «Українська мова та література».

Українська література

У 2016/2017 навчальному році **вивчення української літератури в 5-8 класах** здійснюватиметься за навчальною програмою (зі змінами, затвердженими наказами Міністерства від 04.08.2014 № 895, від 29.05.2015 № 585): Українська література. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Освіта, 2013.

У **9 класах** – за програмою: Українська література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів К.: Ірпінь: Перун, 2005 (зі змінами, затвердженими наказом Міністерства від 29.05.2015 № 585).

Вивчення української літератури в **10-11 класах** загальноосвітніх навчальних закладів – за програмами, затвердженими наказом Міністерства від 28.10.2010 № 1021, крім академічного рівня та рівня стандарту. Рівень стандарту та академічний рівні затверджені наказом Міністерства від 14.07. 2016 № 826).

Вивчення **української літератури як профільного предмета у 10-11 класах** загальноосвітніх навчальних закладів й визначення ступеня її представленості як окремого навчального предмета у профілях різних спеціалізацій урегульовано за рахунок наявності програм різних рівнів

(стандарту, академічного, профільного). Ці програми затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 28.10.2010 №1021:

- Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень /кер. авт. кол. М.Г.Жулинський, Г.Ф.Семенюк – авт. кол.; Р.В.Мовчан, Н.В.Левчик, М.П.Бондар, О.А.Камінчук, В.І.Цимбалюк. за заг. ред. Р.В.Мовчан. – К.:Грамота, 2011.
- Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям (профіль - українська філологія). Профільний рівень / кер. авт. кол. М.Г.Жулинський, Г.Ф.Семенюк – авт. кол.; Р.В.Мовчан, Н.В.Левчик, М.П.Бондар, О.А.Камінчук, В.І.Цимбалюк. за заг. ред. Р.В.Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

Програми розміщені на офіційному сайті МОН за посиланням:<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>.

Науково - методичною радою з питань освіти МОН протягом 2015/2016 навчального року схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах навчальні **програми курсів за вибором та факультативів з української літератури:**

- «Поетика», 5-6 класи (автор О.Колінченко);
- «Казка як епічний жанр», 5-7 класи (автори Є.Квітень, А.Ткач);
- «Література рідного краю», 5-11 класи (укладачі П.Ходанич, Л.Ходанич, Т.Гнаткович);
- «Літературне краєзнавство», 5-11 класи (автори А.Ткач, Я.Пінтяк);
- «Звичаї та обряди українського народу в контексті художньої літератури», 8 (9) класи (автори А.Ткач, Н. Клим);
- «Слов'янська міфологія у творчому доробку українського письменства», 8-11 класи (укладач К.Богачук);
- «Українознавство», 9 клас (автор І.Головай);
- «Основи зорової (візуальної) поезії», 9-11 класи (автор О.Колінченко);
- «Українська література. 5-11 класи» (укладачі О.Береш, Т.Гнаткович, О.Ківеждій, Н. Ребрик, М.Шкурда).

«Сучасне франкознавство», 10-11 класи (укладач Н.Бондаренко).

Звертаємо увагу на зміни, внесені в 2015 році до навчальних програм з української літератури для 8 та 9 класів.

8 клас (програма 2013 року)

Вилучено з програми поезію Лесі Українки «Ви щасливі, пречистії зорі», твори В. Самійленка, Остапа Вишні, повість О.Бердника «Хто зважиться – вогнем наречеться».

Включено в програму твір Володимира Дрозда «Білий кінь Шептало», повість Юрія Винничука «Місце для дракона».

Вилучено літературознавчі поняття: силабо-тонічне віршування», «трискладові віршові розміри», «асоціативні образи», «літературний характер», «психологізм» .

9 клас (програма 2005 року)

Вилучено з програми твори: баладу «Бондарівна», Притчу про сіяча, трактат Г.Сковороди «Вступні двері до християнської добронравності», повість Г.Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма», поезію М.Костомарова «Соловейко», поему Т.Шевченка «Великий льох», поетичні твори П.Куліша: «До рідного народу», «Троє схотінок», «Заворожена криниця», тему «З літератури ХХ століття».

Додано вірш Т.Шевченка «Заповіт».

Оповідання Марко Вовчок «Максим Гримач» замінено на повість «Інститутка».

Вилучено літературознавчі поняття: «силабо-тонічне віршування», «літературний напрям», «течія», «психологізм у літературі», «роман-хроніка».

Звертаємо увагу, що запропонована у програмі кількість часу на вивчення кожного розділу, теми є орієнтовною, учитель може її змінювати (у межах 70 годин). Резервний час може використовуватися для уроків розвитку мовлення, контрольного оцінювання, різних видів творчих та інших робіт (екскурсій, диспутів, семінарів).

В основній школі біографія письменників загалом не вивчається, вона згадується лише вибірково, диференційовано. З 9-го класу зміст навчального матеріалу доповнюється розглядом біографій письменників, хоча й у доступних межах.

Курс української літератури у **8 класі** структуровано за такими взаємопов'язаними тематично-проблемними блоками: «Усна народна творчість», «Світ української поезії», «Національна драма», «З української прози», «Український гумор і сатира».

До кожного з них відповідно до вікових особливостей учнів підібрані тексти, які за своїм змістом дають можливість максимально репрезентувати ту чи іншу тему.

З метою удосконалення навчальної програми, підвищення якості шкільної літературної освіти **внесено зміни до навчальної програми з української літератури (10-11 класи, рівень стандарту та академічний рівень)**, а саме:

10 клас

Вилучено з програми теми: Вступ.

Вилучено з програми твори: поезії І.Франка «Безмежне поле...», «Розвивайся, ти високий дубе...», Лесі Українки «І ти колись боролась, мов Ізраїль», «Все-все покинуть, до тебе поинуть...», «Тобeornottobe?».

Змінено кількість годин на вивчення творчості: Панаса Мирного (5 год.), Івана Карпенка-Карого (4 год.), М. Старицького (2 год.), І. Франка (10 год.), Б. Грінченка (2 год.), М. Коцюбинського (6 год.), Лесі Українки

виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення*	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5

У 8-9 класах з поглибленим вивченням української літератури пропорційно збільшується кількість контрольних робіт та уроків розвитку мовлення (на розсуд учителя-словесника визначається кількість і види контрольних робіт).

10-11 класи

<i>Класи</i>	10		11			10		11		
	<i>Семестри</i>	I	II	I		II	I	II	I	II
		Рівень стандарту, академічний					Профільний рівень			
Контрольні роботи у формі: контрольного класного твору; виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	3	3	3	3		4	4	4	4	
	1	1	1	1		1	1	1	1	
	2	2	2	2		3	3	3	3	
Уроки розвитку мовлення*	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)		2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	
Уроки позакласного читання	1	1	1	1		2	2	2	2	
Перевірка зошитів	4	5	4	5		4	5	4	5	

У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Умовне позначення у таблиці – (у + п).

Оцінку за ведення зошита з української літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної. Під час оцінювання зошита з літератури слід ураховувати наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог орфографічного режиму).

Оцінка за контрольний твір з української літератури є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють в колонці з датою написання роботи, надпис у журнальній колонці «Твір» не робиться.

Оцінку за читання напам'ять поетичних або прозових творів з української літератури виставляють у колонку без дати з надписом «Напам'ять».

Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання: журнали «Дивослово», «Українська мова і література в школі», «Українська мова і література в школах України», «Українська література в загальноосвітній школі», газету «Українська мова та література».

Варіативна складова Типових планів може використовуватися на: збільшення кількості годин для вивчення української мови і літератури. У такому разі розподіл годин на вивчення тієї чи іншої теми з української мови чи літератури, передбаченої навчальною програмою, здійснюється вчителем самостійно. Розподіл годин фіксується у календарному плані, що погоджується керівником навчального закладу чи його заступником. Учитель записує проведені уроки на сторінках класного журналу, відведених для цього предмета;

запровадження факультативів, курсів за вибором з української мови і літератури;

індивідуальні заняття та консультації з української мови і літератури.

Курси за вибором можуть бути розраховані на 9, 18, 35 чи 70 академічних годин.

За рішенням навчального закладу облік занять з курсів за вибором може здійснюватися на сторінках класного журналу або в окремому журналі.

Факультативи, групові та індивідуальні заняття проводяться для окремих учнів, чи груп учнів. У класному журналі (у випадку відсутності вільних сторінок – в окремому журналі) зазначається склад групи, яка відвідує факультативні заняття з предметів, та ведеться облік відвідування. Оцінювання навчальних досягнень учнів може здійснюватися за рішенням педагогічної ради.

Мінімальна наповнюваність груп для факультативних занять у міських загальноосвітніх навчальних закладах має становити 8, сільських – 4 учні. За меншої кількості учнів можна створювати міжкласні та міжшкільні факультативи, курси за вибором учнів.

Однак, ураховуючи, що організація профільного навчання на етапі допрофільної (8-9 класи) та профільної (10-11 класи) освіти мають свої особливості, що спричинені об'єктивними і суб'єктивними причинами, можливим є узгодження обраної програми з реальною ситуацією. Так, обравши курс за вибором на 35 годин на рік, учитель має право скоригувати кількість годин і ущільнити матеріал, якщо згідно з реальними обставинами може викладати лише факультативний курс на 17 годин на рік. Можливим є й зворотній процес, коли факультативний курс може бути використаний як курс за вибором. Кількість годин на вивчення кожної теми, збільшення навчального матеріалу має бути скоригованим у календарно-тематичному плануванні відповідно до програми курсу за вибором. У такому випадку скоригована програма має бути погоджена на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу і затверджена керівником цього навчального закладу. У пояснювальній записці до програми обов'язково необхідно зазначити, на основі якої програми курсу за вибором або факультативу (за чийм авторством), відповідно до якого посібника, схваленого Міністерством, розроблено скоригований варіант.

Поділ класів на групи під час вивчення української мови необхідно здійснювати відповідно до нормативів, затверджених наказом МОН України від 20.02.2003 № 128. За наявності позабюджетних асигнувань та залучення додаткових коштів дозволяється поділ класів на групи і при наповнюваності, меншій від нормативної, а також при вивченні літератури (за рішенням місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування).

Врахувати, що гранично допустиме навчальне навантаження учнів і загальна позакласна кількість годин (без урахування поділу класу на групи) не повинні перевищувати меж, встановлених Типовими навчальними планами. Граничний обсяг домашнього завдання не повинен перевищувати у 5-6 класах – 150 хв., 7-9 – 180 хв., 10-11 – 240 хв.

Під час організації індивідуальної форми навчання з української мови і літератури чітко дотримуватись вимог Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого наказом МОН України від 20.12.2002 №732, зареєстрованого в Мін'юсті України 08.01.2003 за №9/7330 (із змінами згідно з наказом МОНУ від 05.02.2003 №61).

Українська мова в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин

Навчання української мови як державної в 5-8 класах здійснюватиметься за удосконаленими програмами (зі змінами, затвердженими наказом Міністерства від 29.05.2015 № 585).

Програми розміщені на офіційному сайті МОН.

Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням **російською** мовою (укладачі: Н. Бондаренко, С. Караман, А. Ярмолук, В. Кононенко, О. Савченко).

Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням **румунською** мовою (укладачі: Н. Бабич, Н. Михайловська, Є. Квітень, А. Морараш, Т. Фонарюк).

Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням **угорською** мовою (укладачі: Т. Гнаткович, Є. Борисова, А. Галас, К. Лавер, А. Лукач).

Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням **молдовською** мовою (укладачі: С. Свінтковська, О. Бойко, С. Дмитрієв, Г. Могильницька, О. Пасат).

Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням **польською** мовою (укладачі: М. Пилип, О. Бойцун, Н. Дуткевич, О. Мартиняк, О. Приставська, Н. Тушніцка).

Основна мета вивчення української мови у 5-9 класах загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин – допомогти учням опанувати граматику (морфологію і синтаксис) з використанням принципів особистісно зорієнтованої моделі навчання, навчити їх висловлювати думки, грамотно писати й любити українське слово, сприяти розвиткові комунікативних навичок школярів. У процесі навчання української мови вчителю необхідно застосовувати знання та вміння учнів, набуті на уроках рідної мови. Відповідно структура таких уроків повинна бути добре продумана, не містити зайвого й вузько обмеженого у використанні навчального матеріалу, крім того, передбачати максимальну активність учителя: застосування сучасної методики викладання, реалізація нових здобутків лінгвістичної науки, а також належний науковий рівень викладу теоретичного матеріалу, який слід вдало поєднувати з його доступністю.

У 8 класі продовжується вивчення розділу мовознавства «Грамматика», який називається «Синтаксис. Пунктуація». Синтаксис вивчає живе мовлення, текст, види речень, зв'язок слів у реченні. Як зазначив І. Огієнко, «синтаксис – цариця всіх наук про мову». Учні повинні знати види і будову словосполучень і речень, види і способи вираження членів речення; навчитися будувати словосполучення й речення, визначати головні і другорядні члени речення.

Сучасний учитель має передбачати не лише інформаційну і відтворюючу функції, а спонукати до співпраці, співтворчості, діалогу, самоосвіти тощо, бо кожен учень відчуває в ньому довіру до себе, знаходить елементи спілкування з ним; зорієнтовувати на мовленнєвий розвиток учнів, на формування в них чуття мови, мовної інтуїції, на виховання любові до української мови і спрямований на вироблення бажання її опанувати.

Використання сучасних педагогічних технологій полягає в попередньому проектуванні процесу навчання з урахуванням конкретної навчальної мети, які забезпечать успіх у засвоєнні учнями знань та формуванні у них умінь і навичок. Серед останніх – знаходять методи перевірки знань шляхом тестування. Тестові завдання також дозволяють вчителю динамічно визначити рівень засвоєння учнями теоретичного матеріалу й умінь його застосовувати на практиці. Тести активізують пізнавальну діяльність школярів, сприяють розвитку в них умінь концентруватися, робити правильний вибір.

Методичний посібник «Тестові технології на уроках української мови та літератури у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням румунською мовою» (укладачі Є. Квітень, А. Морараш, Т.Фонарюк) допоможе зекономити час на пошук теоретичних засад сучасних тестових технологій, їх класифікацій, змістових і оцінювальних принципів. Укладачі, враховуючи методичні рекомендації та специфіку румуномовних шкіл, обрали оптимальний варіант методичного посібника, у якому вдало поєднали теоретичні відомості та практичні завдання. На сьогодні його зміст актуальний, оскільки впродовж останніх років поряд із традиційними формами контролю все більшого поширення набуває зовнішнє незалежне оцінювання.

Усі повинні усвідомити те, що інноваційні стратегії сучасного уроку вимагають певних змін: від монотонності до ефективності, від традиційних підходів до нових.

Для ефективного вивчення української мови рекомендуємо також використовувати ряд проблемно-пошукових завдань, різноманітні види вправ і завдань, запитання для самоперевірки. Дидактичний матеріал має бути для засвоєння теоретичної інформації цікавим і різноманітним, наповнений багатим пізнавальним змістом, сприяти вихованню в учнів високих гуманістичних, патріотичних, естетичних почуттів, позитивно впливати на формування життєвих пріоритетів, національної самосвідомості. Переважно завдання повинні мати творчий характер і вчити мислити, порівнювати, робити висновки, узагальнення.

Для розвитку стилістичної компетенції проводять словникову роботу, метою якої є поповнення й удосконалення лексичного запасу школярів, що дозволяє не лише збагатитися мовними засобами української мови, а й розвиває пам'ять, допомагає цілісному сприйняттю і розумінню текстів. Окрім того, необхідно будувати урок за принципом «від меншого – до більшого», «від слова – до тексту»: сконструювати словосполучення, речення, підбравши слова, зробити переклад українського тексту румунською, молдовською, угорською та польською мовами і навпаки – це завдання, які дозволяють збагачувати мовлення, удосконалювати його, виробляти орфографічні та пунктуаційні навички. Обов'язковим має бути прийом «Творча робота», спрямований на вироблення в учнів умінь стилістично правильно оформлювати висловлювання відповідно до намірів та ситуації спілкування. Завдання із стилістичного синтаксису розкриють учням красу синтаксичних одиниць, їх стилістичну семантику і формально-граматичну структуру. Створений навчально-методичний посібник «Вчимося писати твори: методичний комплекс» (укладачі В.Шуляр, Т.Гнаткович, Н.Ребрик) сприятиме збагаченню словникового запасу учнів, поліпшенню їхньої мовної культури та правописної грамотності.

Під час вивчення української мови учням необхідно долучатися до загальної культури, до мовного багатства українців, розмаїття і величчя їхніх духовних традицій і звичаїв, до осягнення вічних цінностей у житті людини: краси природи, любові до краю, де живеш, поваги до людей, які тебе оточують, – а це є кроком до формування духовно збагаченої, інтелектуально розвиненої та національно свідомої особистості.

Інноваційна сутність навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин полягає в тому, що учень стає активним співтворцем навчально-виховного процесу, створюються повноцінні умови для його творчого самовираження, самопізнання, саморозвитку.

Навчання української мови у 9, 10-11 класах буде продовжено за навчальними програмами для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин **зі змінами:**

з навчанням російською та польською мовами:

«Українська мова» для 5-9 класів (10-11 кл. – рівень стандарту) загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою (Н.Бондаренко Н., С.Косянчук, В.Кононенко);

академічний рівень – «Українська мова» для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою (Н.Бондаренко , С.Косянчук , В.Кононенко);

з навчанням румунською та молдовською мовами:

«Українська мова» для 5-9 класів (10-11 кл. – рівень стандарту) (Н.Бабич, Є.Квітень, А.Морараш, Т.Фонарюк);

академічний рівень – «Українська мова» для 10-11 класів (Н.Бабич, Н. Михайловська, Є.Квітень, А.Морараш, Т.Фонарюк).

Вивчення української літератури у 5-8, 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин здійснюється за навчальною програмою та підручниками для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання; у 9 класі – вчителі працюють за навчальною програмою з української літератури за редакцією О. Івасюк з урахуванням змін, внесених до неї, та підручниками цього ж авторського колективу.